

CIVILES ENTRE MILITARES: LOS ALCALDES MAYORES DE BARCELONA (1718-1808),¹ DE RAFAEL CERRO NARGÁNEZ

Ens complau presentar l'edició de la tesi doctoral del Dr. Cerro, defensada el 2002 a la Universitat de Barcelona i la qual inicialment es titulava *Los alcaldes mayores de Barcelona (1718-1808)*.

Malgrat el temps transcorregut des d'aleshores, l'autor ja és de fet un especialista consumat en l'estudi en general de l'Administració territorial catalana del segle XVIII, i ho acrediten suficientment les seves nombroses publicacions. Així ho reconeix també el seu director de tesi i mestre, el Dr. Pere Molas Ribalta, president actual de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

L'objecte del llibre i de la tesi, doncs, és una institució borbònica poc estudiada anteriorment, per això aquest treball té transcendència, encara que estigui centrat en la ciutat de Barcelona, i importància per tot el que suposa d'aprofundiment en l'estudi de la monarquia espanyola del segle XVIII. És, sense dubte, una aportació històrica de primer ordre, després dels estudis i treballs, entre d'altres i especialment, de Joan Mercader Riba i del mateix Pere Molas Ribalta.

És un llibre fruit d'un treball constant a partir de la molt nombrosa documentació consultada per l'autor, el qual va més enllà de la mera relació normativa i institucional i aprofundeix en la realitat quotidiana d'una institució menor, si es vol, però que esdevé una peça fonamental de l'engranatge judicial i municipal de la monarquia de l'Antic Règim.

L'obra, després d'una extensa introducció, es divideix en tres grans capítols. El primer, titulat «Barcelona y sus alcaldes mayores», comença descrivint els moments immediatament posteriors a la capitulació de Barcelona el setembre del 1714 davant el duc de Berwick, la supressió de les antigues institucions de govern de Catalunya (Consell de Cent i Generalitat) i la introducció de la nova Junta Superior de Gobierno y Justicia sota la presidència del nou intendent de Catalunya, José Patiño.

El mateix duc nomena els nous oficials del govern reial de forma transitòria, fins que ja el 1715 el nou capità general, el marquès de Castel-Rodrigo, els renova tot mantenint encara l'antiga terminologia, com ara la de veguers i sotsveguers. En el cas de Barcelona, es designa veguer Josep Viladomar Boix, cavaller de Berga de família burgesa i fidel a Felip V.

En tot cas, entre el 1714 i el 1718 estem en un període de transició institucional que s'inicia amb el nou model de divisió territorial fixat pel Decret de Nova Planta el gener del 1716 i que es consuma amb la introducció de les institucions castelleses, cosa que converteix Catalunya en una província més de la monarquia i que li fa perdre

1. Còrdova, UCO Press i Universidad de Córdoba, 2016, col·lecció «Maior», núm. 38, 390 p.

la seva condició de principat sobirà. L'autor descriu tot el procés de selecció dels nous càrrecs reials, que cita i dels quals presenta els antecedents socials i polítics (i la seva proscripció en el règim anterior).

I l'autor arriba fins a la introducció definitiva del model territorial castellà, amb els corregiments que substitueixen les antigues vegueries ja el 1718, amb alguns canvis com ara la conversió d'antigues sotsvegueries en nous corregiments o bé canvis d'integració d'una sotsvegueria en un corregiment diferent respecte de l'antiga vegueria a la qual pertanyia. En total són dotze corregiments. D'ells i dels canvis que es produeixen respecte dels antics districtes procedeix la nova delimitació del corregiment de Barcelona, molt més reduït (616,62 km², el més petit de tots), encara que segueixi sent el més important i poblat (44.456 habitants).

El Decret de Nova Planta també introdueix a Catalunya els «tenientes letrados», que el 1718 ja comencen a anomenar-se «alcaldes mayores»; i ja al corregiment de Barcelona se n'assignen dos, «uno para lo criminal y otro para lo civil».

Cerro es refereix particularment a la difícil integració del sistema castellà i, centrant-se en el corregiment de Barcelona, emfatitza els canvis territorials que s'hi produeixen, que el converteixen en el més reduït de tots els nous districtes catalans. El 1718 es nomena el primer corregidor de Barcelona en la persona del mariscal José Carrillo de Albornoz, conegut especialment per la seva crueltat en l'acabada Guerra de Successió.

Fet aquest i altres nomenaments similars, havia de procedir-se al dels alcaldes majors. Els nous corregidors no amaguen la seva preferència perquè aquells siguin castellans i, així, coneguïn bé el dret i les institucions de Castella que cal implantar. Malgrat això, de seguida s'evidencia el poc interès dels lletrats castellans per instal·lar-se a Catalunya i la monarquia no té més remei que haver de nomenar catalans per als nous càrrecs.

El 1719 el corregidor de Barcelona nomena els seus alcaldes. El nostre autor relaciona tots els oficials que ocupen aquests càrrecs fins a mitjan segle XVIII i descriu els detalls de la seva formació, posició social, etcètera. Entre ells figuren, òbviament, lletrats catalans.

Un altre apartat del llibre publicat segueix cronològicament la relació d'alcaldes designats entre el 1750 i el 1808, tant per a la vara civil (considerada primera en preeminència) com per a la criminal.

Cerro ens assenyala un denominador comú en el cas dels alcaldes majors de Barcelona: la seva especialització judicial en la jurisdicció per a la qual eren designats. Sens perjudici que majoritàriament fossin catalans, com en altres corregiments catalans, davant la reiterada negativa dels oficials castellans a traslladar-se a Catalunya.

Això no obstant, les autoritats borbòniques controlaven en tots els casos que els oficials elegits fossin lleials a la Corona (tot i que fins aleshores, i més sovint del que sembla, molts alcaldes havien estat afins a la causa austriacista). L'aparell de control i depuració de l'organització política de la nova província, la Reial Audiència de Barce-

lona, té un paper molt rellevant en la proposició i la introducció de nous oficials reials. Aquest organisme disposa efectivament d'un sistema d'informació reservada sobre els individus que es presenten com a candidats per a ocupar els càrrecs públics (elaborava memorials i informes personals).

Fins i tot, per a un control més efectiu (tot i els conflictes evidents que se'n deriven entre les institucions borbòniques mateixes), a partir del 1749, segons l'ordenança que s'aprova aquell any a aquest efecte, els nomenaments han de ser consultats prèviament al Consell de Castella. Així, és aquest Consell el que presenta ternes de candidats al rei per a l'elecció dels alcaldes majors de Barcelona. I el 1783 encara s'introdueix el requisit de demanar informes al bisbe de la diòcesi, a l'intendent de Catalunya i al regent de la Reial Audiència.

En un darrer apartat d'aquest capítol, el nostre autor encara s'ocupa de la procedència geogràfica dels alcaldes de la ciutat. I malgrat que quan Felip V abolí la llei catalana d'estrangeria (com ho feu en els altres regnes de la Corona d'Aragó) ho feu adduint que tots els súbdits de la monarquia podrien accedir als seus tribunals per raó dels seus mèrits, i no del seu naixement, el cert és que va promoure l'elecció d'oficials d'origen castellà o de territoris de la Corona de Castella. S'acredita en tot cas que, al final, precisament els càrrecs de corregidor i d'alcalde major i la seva designació van esdevenir un dels millors mecanismes de castellanització del país i van constituir els «més ideals vehicles transmissors de la legislació que es volia imposar a Catalunya».

Això no obstant, com ja hem dit, si bé així s'esdevé a Catalunya pel que fa als corregidors, no ocorre el mateix quant als alcaldes majors i els tinents de corregidor. I és així per diverses causes: la distància territorial, la ignorància de la llengua, el desconeixement dels drets civil i criminal catalans, l'escassa remuneració d'aquests oficis, etcètera. El cas és que entre el 1717 i el 1808 a Catalunya el 55 % dels alcaldes majors són catalans i a Barcelona, el 57 %.

Una altra qüestió és la dels centres universitaris en els quals s'havien format. I almenys els alcaldes catalans de Barcelona van estudiar a la pontifícia Universitat de Cervera, de fet l'única que Catalunya coneix un cop tancada ja la de Barcelona. Fins i tot Cerro es refereix a la seva titulació com a doctors en dret civil o en dret canònic, o en ambdós drets.

En un segon capítol del llibre el nostre autor s'ocupa de la presència i intervenció dels alcaldes majors de Barcelona en l'Ajuntament de la ciutat. Abolit el Consell de Cent, aquest és substituït per vint-i-quatre regidors nomenats pel rei (els altres del país ho eren per la Reial Audiència).

Una qüestió escassament regulada és la presidència del nou organisme, que en principi i segons el que disposa el Decret de Nova Planta a les capitals de corregiment correspon al corregidor. No és fins al 1718, amb la reial cèdula instructora que es dicta, que es regulen aspectes com el règim de substitucions del corregidor en cas d'absència o d'impossibilitat per a presidir les reunions de l'Ajuntament (els tinents del corregidor

—els alcaldes majors— i el regidor degà, successivament), o el protocol i el cerimonial que ha de seguir-se en tot acte municipal.

Segons aquesta cèdula, els primers substituïts del corregidor al capdavant de l'Ajuntament són els alcaldes. I el cas és que a Barcelona, on el corregidor també assumeix funcions militars, la norma és la seva absència, de manera que esdevé habitual la seva substitució pels seus alcaldes, el civil i el criminal. Aquests oficials, amb les noves funcions i per a evitar el col·lapse del tribunal reial ordinari, es coordinen de la millor manera per a complir les seves obligacions.

I, com no pot ser d'una altra manera, Cerro examina fil per randa les actes de les reunions de l'Ajuntament de Barcelona al llarg del segle XVIII per a comprovar qui presideix les sessions, com es justifica la presència dels alcaldes, com es redacten les actes, com es desenvolupa la seva intervenció en les reunions i els debats (encara que no poden votar les propostes), quin és el cerimonial que se segueix fins i tot en la presa de possessió dels regidors, etcètera.

Mereix un tractament especial el tema de les relacions dels alcaldes majors i els regidors, no sempre exemptes de dificultats. I entre els alcaldes majors que presideixen l'Ajuntament barceloní destaca la figura de José Francisco de Alós i Rius, que mai no volia quedar-se en un segon pla, sobretot si els actes públics adquirien rellevança i notorietat.

Però el nostre autor arriba a descriure fins i tot les picabaralles per a presidir la llotja del teatre municipal, els excessos dels alcaldes per a impedir el vot dels regidors en determinats afers, o bé per controlar i supervisar les activitats de policia en àmbits com els mercats, les obres públiques o la sanitat, l'ordenació dels quals corresponia en principi als regidors. Conflictes de complicada solució, amb una molt tèbia reacció de la Reial Audiència i del mateix monarca.

Malgrat tot, Cerro també s'ocupa de la col·laboració institucional, de la qual detalla diversos casos i en relació amb la qual insisteix també en la mediació habitual dels alcaldes en la relació entre els regidors i el corregidor.

L'últim apartat d'aquest capítol tracta de la remuneració i les gratificacions econòmiques que rebien els alcaldes majors de Barcelona. Aquests oficials van rebre a partir del 1718 tres-cents escuts anuals, que s'havien de pagar amb càrrec, com s'estipula, als propis i arbitris dels pobles del corregiment que fossin de jurisdicció reial o mixta (que eren una minoria a Catalunya, enfront de la majoria que eren de jurisdicció senyorial). Fins que per la Reial cèdula del 23 de gener de 1750 s'acordà assignar-los cinc mil rals a l'any a compte de la Reial Hisenda com a assessors assistents de l'intendent, com se'ls considerava de forma excepcional.

El tercer capítol del llibre de Cerro s'ocupa finalment de la cúria del corregidor, el tribunal reial ordinari de Barcelona. Primer l'autor es refereix a l'espai físic que ocupava amb les presons, i també relaciona el seu personal subaltern (procuradors i advocats, fiscals, escrivans, agutzils, nuncis o porters, pregoners, etcètera). No s'oblida tampoc d'un aspecte tan important com la relació del tribunal reial amb altres òrgans

jurisdiccionals, com ara la mateixa Reial Audiència (amb la qual estableix una relació de dependència), els tribunals reials d'altres corregiments, els jutjats de província que es creen, els tribunals de la intendència, els de la Inquisició, els tribunals militars, els de l'almirallat, etcètera.

Després, a partir de la documentació existent en l'arxiu de la cúria del corregidor, relativament abundant, Cerro també analitza l'activitat judicial duta a terme per aquests tribunals reials del segle XVIII i la compara amb la de la Reial Audiència o dels jutjats de província, en clara competència amb els alcaldes majors. Estudia documentació de sèries de *Sententiarum*, *Lletres de reclam*, *Verbals*, *Procesos* i *Manaments*. I examina també, encara que breument, els tipus de procediment que s'incoen en els àmbits civil i criminal (en aquest cas, amb especial referència als tipus de penes que s'imposen en delictes d'estrangeria, de contraban, etcètera), amb la seva complexitat més enllà del fet institucional. En darrer terme s'inclou un apartat sobre les costes judicials de cada un dels tipus de procediments civils i criminals, i sobre els conceptes retributius que perceben els alcaldes majors (els judicials i els municipals, en definitiva, que compensaven d'alguna manera l'escassetat dels primers).

L'obra inclou unes conclusions en les quals l'autor destaca la seva darrera consideració entorn dels límits que, malgrat tot, afectaven l'actuació dels alcaldes majors davant altres tribunals i jutjats, tot tenint en compte la seva contínua i reiterada defensa de les seves prerrogatives davant instàncies superiors. Una situació complexa que Cerro atribueix a les pròpies contradiccions en què incorre l'Antic Règim, entre les quals destaca l'existència de diversos òrgans judicials amb funcions i atribucions que contínuament se sobreposen i topen sovint frontalment amb les dels alcaldes majors, que a la fi són uns jutges reials més d'entre tots els existents a la ciutat.

L'alcalde major és una institució certament menor en l'aparell organitzatiu de la monarquia borbònica, subordinat a altres de superiors, en especial a la Reial Audiència, amb funcions inicialment judicials però que al final, com recorda el Dr. Molas en el pròleg, acaba donant nom a la primera autoritat del municipi sorgit en l'estat constitucional del segle XIX.

L'edició inclou diversos apèndixs: de les presidències de l'Ajuntament de Barcelona, de l'elecció dels diputats del comú i del síndic personer de la ciutat, i la relació cronològica dels alcaldes majors de Barcelona. El llibre finalitza amb l'apartat de fonts i bibliografia consultades i usades per l'autor, del qual destaquem les nombrosíssimes fonts documentals de Barcelona, Simancas i Madrid, les quals confirmen, en definitiva, la solvència científica i investigadora del nostre autor.

Cal felicitar, doncs, Rafael Cerro per la seva nova aportació a la historiografia espanyola en general i catalana en particular, pel que fa a les institucions polítiques del segle XVIII en el marc de l'Antic Règim sorgit arran de la Nova Planta de la Reial Audiència de Barcelona que Felip V aprova a l'octubre del 1715 (publicada el gener del 1716). El bon fer del nostre autor, que forma part d'una nova i fructífera genera-

ció d'historiadors, seguirà, segur, aprofundint en el coneixement d'aquest conflictiu període polític.

Josep Serrano Daura
Universitat Internacional de Catalunya

AVOCATS. HISTOIRE ET CULTURE,² D'HERVÉ LEUWERS ET AL. (ED.)

La Société Internationale d'Histoire de la Profession d'Avocat (SHIPA) publica aquest nou volum de la seva revista amb les ponències i comunicacions presentades en el seu VIIè Col·loqui, celebrat a Barcelona entre els dies 13 i 15 de desembre de 2012 a la seu de la Universitat Internacional de Catalunya. El Col·loqui va ser organitzat amb la col·laboració de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona, la Societat Catalana d'Estudis Jurídics i la Conférence des Bâtonniers francesa (que s'ha fet càrrec particularment d'aquesta edició).

Fundada el 1987, fins al 2012 la Société ha anat publicant la seva revista i celebrant aquests col·loquis o congressos amb una continuïtat relativa. A partir del celebrat a Barcelona, els seus membres van expressar la voluntat de periodificar a més curt termini tant la celebració d'aquestes trobades científiques com l'edició de la seva publicació.

En l'ocasió que ens ocupa, el col·loqui de Barcelona es titulava «Advocats i magistrats en l'Administració de justícia (des de l'edat mitjana fins al segle XXI)». I els ponents i les temàtiques tractades van ser diverses, centrades especialment en els àmbits geogràfics de França i Espanya, i en particular en Catalunya.

Després de la presentació del volum, amb la síntesi del seu contingut, elaborada pels doctors Assier-Andrieu, Gaineton, Leuwiers i Serrano, es publiquen aquestes ponències:

— «Les avocats et les magistrats au service de la justice criminelle. L'éclairage de la doctrine (XVI-XVIII siècles)», a càrrec de Stéphanie Blot-Maccagnan, de la Universitat de Niça.

— «Quand les avocats font la leçon aux magistrats. Le service de la justice dans les requêtes en cassation et en révision (France, XVIII siècle)», de Sébastien Annen.

— «Avocats et magistrats nantais (fin XIX siècle – années 1970). L'héritage professionnelle et la carrière en question», de Serge Defois, de la Universitat de Nantes.

— «Avocats et magistrats au Liban, de la proclamation de l'État du Grand Liban à nos jours», de Georges Kadige, de la Universitat Saint-Joseph de Beirut.

---

2. *Revue de la Société Internationale d'Histoire de la Profession d'Avocat* (SHIPA) (París), núm. 11 (2015), 183 p.

— «Avocats et médiateurs dans la France médiévale», de Thomas Gergen, de la Universitat de Luxemburg.

— «Les juristes de Catalogne et leur organisation corporative au Moyen Âge», de Tomàs de Montagut Estragués, de la Universitat Pompeu Fabra.

— «Le “judici de prohoms” (jugement des prud’hommes). Une institution judiciaire de participation locale», de Josep Serrano Daura, de la Universitat Internacional de Catalunya.

— «En surveillant ceux qui administrent la justice. La visite inquisitoriale, un mécanisme de contrôle et de sécurité juridique dans la Catalogne moderne», de Sixto Sánchez-Lauro, de la Universitat de Barcelona.

— I «Magistrats et avocats. Quelle formation commune pour ensemble la justice? Contribution à un débat actuel», de Jean Villacèque, de la Universitat de Perpinyà Via Domitia.

Després d’aquests treballs, Jean-Luc Gaineton afegeix oportunament la notícia de l’aparició recent del llibre coordinat per Santiago Muñoz Machado *Historia de la abogacía española*, una obra molt interessant en dos volums, que contenen quaranta-dos articles, i publicada per Thomson Reuters Aranzadi, a Pamplona, segons la iniciativa del Consell General de l’Advocacia Espanyola. Aquesta obra fa un repàs molt complet de la professió de l’advocacia a Espanya des de la dominació romana fins al segle xx.

En tot cas, el llibre que ens ocupa, publicat per la SHIPA, és suficientment ambiciós per a donar una visió històrica de l’advocacia a França i Espanya a través de diverses aportacions puntuals sobre temàtiques diferents però que es refereixen a la pràctica jurídica i judicial des de l’edat mitjana fins als nostres dies. Felicitem la Societat per aquest nou èxit en l’àmbit de la recerca científica, una mostra també de col·laboració personal i institucional entre els dos països que esperem que es pugui mantenir en el decurs del temps.

Josep Serrano Daura

Universitat Internacional de Catalunya